

c-uppsats
10 poäng

Ungdomar och riskbeteende

Youth and hazardous behavior

Jan Engfors
Mats Wessberg
Sociala omsorgsprogrammet
Institutionen för hälsovetenskaper

Datum för examination:
Handledare: Bengt Sjöström
Examinator: Ingrid Nilsson-Motevasel

Abstract

The purpose of our essay is to investigate the social services work for youth with hazardous behavior. To acquire relevant information we decided to use the qualitative method. We made five interviews with social workers from different sections to get a full view of the situation. The main conclusions we came up with is the importance of the family structure, and a safe home environment with good values. Another important part is a daily meaningful occupation, for the main part in this age it is school attendance. The school system today doesn't fit everybody, because of this some get excluded and the government doesn't provide any alternative occupation. The time between elementary school and adult life leaves a gap with increased responsibility and less control from the society. The youths search for identity can without family support and or lack of daily structure lead to identification with youths in their own age. This can lead to different problems, like alcohol, drug abuse or criminal behavior. Limited resources leads to compromises in the social work for youth with hazardous behavior and sometimes the lack of attention to smaller problems increase the risks and problems for the youth.

Keywords:

youth
family structure
hazardous behavior
criminal behavior
alcohol
drug abuse

1. INLEDNING	4
2. BAKGRUND	4
2.1 DEFINITIONER.....	4
2.1.1 <i>Ungdomar</i>	4
2.1.2 <i>Riskbeteende</i>	5
2.2 HISTORIK	5
2.3 LAGAR	6
2.4 EN SAMSPELSMODELL.....	6
2.5 UNGA UTANFÖR.....	8
2.6 BRÖTTSAKTIVA UNGA.....	8
2.7 SOCIALTJÄNSTEN AGERANDE	9
3. TEORETISK RAM	9
3.1 NORM OCH AVVIKELSE	9
3.2 SOCIAL INTERAKTION	10
3.3 UTVECKLINGSTEORI	10
3.4 STÄMPLIGSPERSPEKTIV	11
3.5 KASAM	12
4. SYFTE	13
4.1 FRÅGESTÄLLNING.....	13
5. METOD	13
5.1 METODVAL	13
5.2 URVAL	14
5.3 GENOMFÖRANDE	14
5.4 ETISKA ÖVERVÄGANDE.....	15
5.5 TILLFÖRLITLIGHET.....	16
6. RESULTAT	16
7. METODDISKUSSION	23
8. ANALYS	24
9. DISKUSSION	27
10. KONKLUSION.....	31
11. KÄLLFÖRTECKNING	32
BILAGA 1, INFORMATIONSBREV	
BILAGA 2, INTERVJUGUIDE	
BILAGA 3, ARBETSDELNING	

1. Inledning

Vårt ämnesval är ett resultat av tidningsartiklar och nyhetsinslag som väckt vår nyfikenhet. Beskrivningar av ungdomar som återfaller i brott gång på gång för att till slut vid myndig ålder dömas till fängelse får oss att fundera på vilka åtgärder som finns att tillgå?

Arbete med ungdomar och deras livssituation är återkommande i vår utbildning och är därför relevant för vårt blivande yrkesverksamma liv. Våra praktiktider på en resursskola respektive ungdomsfängelse har fått oss att fundera på vad som sker ungdomsåren 15–18 år då kontrollen minskar och det egna ansvaret ökar. Undersökningen ger en bred bild av situationen och de verksamheter som möter ungdomar med riskbeteende. Informanterna kommer från skilda yrkesgrupper och med hjälp av öppna frågor har de kunnat ge sin syn på problembilden som vi sedan sammanfogat till en helhet. Det är en händelserik tid i livet, både utvecklingspsykologiska och stora sociala förändringar kan leda till problem. Tryggheten i familjen är av stor vikt för ungdomens möjlighet att hantera steget in i vuxenvärlden med flera valmöjligheter och större ansvar. Eftersom ungdomen förväntas gå i skola fram till myndig ålder är det lätt att tappa fotfästet om studierna väljs bort eftersom samhället inte erbjuder någon alternativ strukturerad meningsfull vardag till dessa.

Studien vänder sig till studenter samt yrkesverksamma inom socialt arbete, framförallt med inriktning på arbete med barn och ungdomar. Studien belyser problemområdet ungdomar med riskbeteende. En granskning av dagens arbete för ungdomar görs, men också försök att se till andra arbetssätt för att kunna visa på eventuella förändringar och förbättringar.

2. Bakgrund

2.1 Definitioner

2.1.1 Ungdomar

Vi har valt att begränsa vår studie till ungdomar 15-18år. Det finns ingen tidpunkt eller gräns där barn blir ungdomar, men vi har valt att använda definitionen från regeringens proposition *På ungdomars villkor* (Proposition 1998/99:115). Här beskrivs olika nyckelövergångar där åldern 15-18år ses som en.

I den här åldern börjar barnet utveckla ett abstrakt tänkande. Förmågan att behärska kroppen och integrera olika delar av personligheten stärks.

De första stegen i en kvalificering till vuxenrollen tas.

Barn i den här åldern bör därför på ett mer påtagligt sätt få ta ansvar för sina handlingar och behandlas som en självständig individ med egna intressen.

Under åren fram till 18-årsåldern utvecklar barnet en större självkänsla och är mer målmedvetet när det gäller utformningen av olika ideal och framtida livsprojekt. (Proposition 1998/99:115 s. 100)

2.1.2 Riskbeteende

I 5:e kap 1 § av socialtjänstlagen definieras att socialnämnden ska jobba för att trygga ungdomars uppväxt och motverka ogynnsam utveckling samt arbeta mot alkohol och narkotika. Vår definition av riskbeteende blir när någon del av detta ej uppfylls i ungdomens liv, det vill säga när ungdomen utvecklas ogynnsamt på grund av eget beteende.

2.2 Historik

Betänkandet av ligapojkskommittén talade redan 1898 om vikten av strukturerade fritidsaktiviteter i olika föreningar och sammanslutningar. Detta för att integrera ungdomen in till sin plats i samhället och en socialisation in i samhällets regler och normer.

Tillsättning av ungdomsvårdskommittén 1939 gjordes på grund av oro för ungdomen. Genom den ville staten plocka fram förebyggande reformer. Slutbetänkandet lades fram 1951. Detta är grunden även för dagens förebyggande arbete med ungdomar, såsom ungdomsgårdar, ungdomshälsovård, fritidsverksamhet i skola, sexualundervisning och nykterhetsinformation. Skolpsykologer, kuratorer och hjälpklasser har också sitt ursprung i denna reform. Genom detta nya tankesätt började den auktoritära uppfostran ifrågasättas. I den nya socialtjänstlagen från 1982 står det uttryckligen att socialtjänsten ska jobba förebyggande och att socialnämnden åläggs ett särskilt ansvar gällande barn och ungdomar (Olsson & Swärd, 1994).

2.3 Lagar

Socialtjänstlagen (SoL) trädde i kraft 1982. Tanken var att lagen mer skulle fokusera på individens helhet, och se till dennes egen förmåga att påverka sin situation. Lagen ger socialtjänsten en mindre kontrollerande och mer hjälpande och stödjande funktion jämfört med äldre lagstiftning. Frivillighet och självbestämmande är vägledande vid handläggning av ärenden. Detta finns med i den så kallade portalparagrafen, 1:a kap 1 § SoL och formuleringen ger enskilda kommuner frihet att själva utforma arbetssätt och insatser efter individens behov. 2:a § säger att barns (upp till 18 år) bästa alltid skall sättas i första rummet. Detta följer FN:s barnkonvention och ser barns fulla människovärde och den sårbarhet, och därmed de speciella behov som finns under uppväxten.

I 5:e kap 1 § behandlas särskilda bestämmelser för barn och unga. Viktigaste delarna är att barn och unga växer upp under trygga förhållanden, utvecklas gynnsamt och att eventuella insatser ska göras i nära samarbete med hemmen.

14:e kap 1 § gäller anmälningsplikt och här framgår det att alla, myndigheter, såväl som privatpersoner ska anmäla till socialtjänsten om de misstänker att ett barn far illa och behöver skydd eller stöd.

LVU

När bristande omsorg inte går att lösa med frivillighet och samarbete med föräldrar eller när den unge på grund av missbruk, kriminalitet eller annan socialt nedbrytande beteende är utsatt för en påtaglig risk för dennes hälsa och utveckling tillämpas LVU, lag om vård av unga. Lagen ger socialnämnden rätt att fatta beslut om lämpliga åtgärder och placering av den unge. Statens institutionsstyrelse (SiS) leder och har tillsyn över slutna ungdomsvård. Föräldrarna har dock fortsatt rättslig vårdnad och målet med tvångsinsatsen är att den unge ska kunna återvända till sin familj.

2.4 En samspelsmodell

I Kari Killéns (1999) bok *Svikna barn* har hon utvecklat en samspelsmodell som ger en god, men förenklad överblick av fyra olika faktorer som påverkar ett barns uppväxt.

- Föräldrarna bör acceptera barnet och kunna tillfredställa dess grundläggande behov samt vara flexibla i barnets utveckling. Föräldrarnas egna problem såsom kriser, psykisk eller fysisk sjukdom och missbruk kan leda till barnets behov kommer i andra hand. Föräldrar som inte kan hantera sig själv klarar inte av att hantera samspelet med sitt barn vilket resulterar i en sämre anknytning.
- Föräldrarnas samspel ska fungera så att de gemensamt kan hantera situationer som uppkommer och samtidigt ge plats för både gemensam och individuell identitetsutveckling och ändå ge utrymme för barnet utan att samlivet hotas. Dåligt samliv mellan föräldrarna gör barnet otryggt. Risk finns att föräldrarna avreagerar sig på barnet eller blir känslomässigt otillgängliga när barnet behöver stöd.
- Socioekonomiska förhållanden såsom bostad, arbete och ekonomi ska inte vara större än att de klaras av utan att belasta familjelivet. Socioekonomiska problem kan reducera föräldrarnas självkänsla och utlösa flera negativa processer i samspelet mellan föräldrarna och dess nätverk, som i sin tur direkt eller indirekt drabbar barnet.
- Ett socialt nätverk som kan stödja, bekräfta och inspirera familjen är också viktigt för barnets utveckling. Utan stödet från ett nätverk eller om nätverket är en belastning blir familjen försvagad och kriser uppstår. Det professionella nätverket, till exempel barnomsorg och socialtjänst påverkar med sina beslut och förhållningssätt också familjens samspel.

När dessa enskilda faktorer uppfylls och samspelar känner sig barnet accepterat och kan utvecklas utifrån sina medfödda resurser. Barnets medfödda anlag är avgörande för hur det kan anpassa sig till de förhållande som råder i familjen. Begåvade och kreativa barn klarar bättre av att hantera och bearbeta bristande omsorg än barn med lägre begåvning.

Flera faktorer spelar in för att familjen ska kunna ge barnet bra förutsättningar och tryggad uppväxt. Faktorerna styr också varandra, föräldrar med problem och dåligt samliv kan bero på arbetslöshet som ger ekonomiska problem som i sin tur kan göra att föräldrarna drar sig bort från sitt sociala nätverk. Ett problem leder ofta till fler och de onda cirkelarna blir större och mer dominerande i barnets värld (Killen, 1999).

2.5 Unga utanför

Regeringen beslutade den 6 februari 2003 att tillsätta en utredning av ungdomar som inte studerar, arbetar eller söker arbete. Slutresultatet av utredningen blev betänkandet *Unga utanför* (SOU 2003:92). År 2001 var Ca 34000 ungdomar i åldern 16-19år utanför, det vill säga inte gick i skola, arbetade eller sökte jobb. Orsakerna är blandade såsom lagar och regler som styr ungdomens tillvaro, sociala problem i hemmiljön, eller individuella förklaringar som studieförmåga, anpassningssvårigheter och funktionshinder. Utredningen visar på brister i ansvar och samarbete mellan myndigheter. Strukturen i samhället räcker inte till för att tillgodose individuella behov, och intervjuade ungdomar vet inte var de ska vända sig för att få hjälp. Tidiga problem gör att ungdomarna känner sig diskvalificerade redan innan de lämnar skolan och problemen följer dem ut på arbetsmarknaden. Flera av ungdomarna mår psykiskt dåligt och vissa försöker fly från sig själva genom missbruk, självmord, kriminalitet eller annan nedbrytande verksamhet.

Föreslagna förändringar är att varje kommun ska ha lagstadgat ansvar att aktivt söka upp och ge stöd till alla unga utanför upp till 20 års ålder. Utveckling av både grund och gymnasieskola för att ge större möjligheter till individuell studiegång. Antalet lärlings och praktikplatser skall ökas genom att kommunen har en särskild förhandlare som arbetar med detta. En individuellt utformad plan för heltidssysselsättning gjord i samarbete med och utifrån den unges förmåga ska ge denne en utvecklande och meningsfull vardag. En statlig myndighet bör enligt förslaget följa och utvärdera kommunernas verksamhet (SOU 2003:92).

2.6 Brottaktiva unga

En självdeklarationsundersökning gjord av Steve Olander nov-04 till jan-05 på samtliga 979 elever i årskurs nio i Kristianstad kommun visar ungdomars brottsbenägenhet. 56 procent av ungdomarna svarar att de begått någon form av brott, men allvarligare tillgreppsbrott och våldsbrott är sällsynta, liksom användandet av narkotika. De mest brottaktiva, omkring 8 procent står dock för drygt 60 procent av den totala ungdomsbrottsligheten. Undersökningen visar att pojkar är mer brottsbenägna än flickor. Skillnaden mellan könen är dock liten gällande de mer vanligt förekommande brottstyperna och problembeteendena, men växer med allvarlighetsgraden på brotten.

Det finns ett tydligt samband i undersökning mellan egen våldsbrottslighet och egen utsatthet för våldsbrott. Ungdomens livsstil och kamratumgänge är med andra ord relaterat till egen utsatthet för våldsbrott. Anmälningens benägenheten är låg, majoriteten av brotten som begås kommer inte till polisens kännedom. Vanligaste orsaker till anmälning är stöld av Mobiltelefon (50 %), Cykel (38 %), Plånbok (34 %). Mer sällan anmäls grovt våld (23 %), hot om våld (13 %) och lindrigt våld (7 %). Orsakerna till den låga anmälningens benägenheten kan vara ett lågt egendomsvärde, att offret känner gärningsmannen eller ungdomens egen roll i det inträffade (Olander, 2005).

2.7 Socialtjänstens agerande

En studie gjord av Madeleine Coccozza (2003) för barn- och ungdomspsykiatri i Lindköping som undersöker verkan av anmälningens plikten enligt SoL 14:e kap 1 § visar på socialtjänstens agerande. Studien är gjord under 1998 och omfattar totalt 1570 anmälningar angående 1051 barn och ungdomar i Lindköping. Undersökningen visar att 46 procent av anmälningarna inte utreddes och att ytterligare 22 procent efter utredning inte ledde till någon insats. Totalt 68 procent av anmälningar om missförhållande angående barn till socialtjänsten i Lindköping ledde med andra ord inte till någon form av insats.

De flesta anmälningarna (42 %) gjordes av rättsväsendet. Det beror på polisens plikt att informera Socialnämnden om omyndiga som begått brott. 19 procent av dessa ärenden utreds och 16 procent av ungdomarna var redan aktuella i andra utredningar. Med andra ord blev 65 procent av de barn och ungdomar som anmäldes till socialtjänsten av polisen inte aktuella för utredning (Coccozza, 2003).

3. Teoretisk ram

3.1 Norm och avvikelse

En definition av normalitet är nödvändig för att kunna identifiera avvikelse. Talcott Parsons (1902-1979) ser fyra huvuddelar i ett normalt liv (1951). Dels att försörja sig, bilda familj och att följa och anpassa sig efter samhällets regler och lagar. Den fjärde beståndsdelen är att individen ska tillägna sig de omedvetna kulturspecifika i samhället. Detta sker genom att på flera plan anpassa sig, dels efter det västerländska, det svenska och sedan det lokalt kulturspecifika. Det finns dock skillnader efter vilken klasstillhörighet individen har och

därmed ytterliggare ett plan att anpassa sig till. Denna socialisation börjar i familjen som har störst inflytande och upprätthålls och kontrolleras via barnvårdscentralen, socialtjänst och framförallt genom skolgången. Det är däremot svårt att sätta en gräns där normalitet möter avvikelse trots denna generella modell (Parsons, 1951)

Vissa hamnar ändå utanför med ett avvikande beteende. Avvikelsen från det normala livet kan härledas till olika orsaker. Fysisk sjukdom eller handikapp är en tillåten anledning till att avvika från samhällsnormen, även om den i vår tid börjar ifrågasättas då vi har att göra med en växande mängd sjuka. Psykisk sjukdom kan vara svårare att se och förstå och är därför inte lika självklart tillåtet som avvikelse. Lagöverträdare är en moralisk avvikelse orsakad av individen och därmed otillåten. Även om vissa endast gör mindre företeelser för att sedan återanpassa sig, lever andra ett helt liv i kriminalitet. Den fjärde gruppen avvikare benämns som ”socialfall ” och kan inte definieras i någon av ovanstående grupper men klarar ändå inte att anpassa sig efter de fyra delarna i ett normalt liv. Dessa blir över i systemet och lämnas i brist på övriga åtgärder över till socialtjänsten (Olofsson & Sjöström, 1993).

3.2 Social interaktion

Socialpsykologen och socialfilosofen George Herbert Meads (1863-1931) tankar om förhållandet mellan individen och samhället där individen utvecklas till ett socialt väsen har bildat grunden till teorin symbolisk interaktionism. I boken *Medvetandet, jaget och samhället* (1976) förklaras människan som en symbolförmedlande varelse som i växelspel med omgivningen skapar sitt medvetande och jaguppfattning. Denna socialisation leder till att individen gradvis kan skilja mellan sig själv och omgivningen. I denna process skapas självet, och därmed självuppfattningen. I samspelet med andra individer tillägnar vi oss normer och värderingar om hur livet bör levas, det kallar Mead för den ”generaliserande andre”. Störst påverkan på självuppfattningen har de ”signifikanta andra”, de närmsta anhöriga och kamrater. Individen använder dessa som referenser för sitt handlande. Detta är individen som samhällsvarelse (Mead, 1976).

3.3 Utvecklingsteori

Ur psykoanalytikern Erik Homburger Eriksons (1902-1994) synsätt är det viktigaste i utvecklingen samspelet mellan individen och andra människor i den sociala miljön, samtidigt

som han betonar jagets betydelse i utvecklingen. Erikson menar att det under hela livet sker en identitetsutveckling. Alla människor går igenom olika utvecklingsperioder som var och en har sina speciella problem och kriser, som kan lösas på ett positivt eller negativt sätt. Han betraktar varje individ som en del av ett sammanhang. Vilket samhälle eller kultur ungdomen växer upp i har betydelse för dess personliga utveckling och relation till sin omgivning. I ungdomsåren ser Erikson en process som når en kris där individen måste inordna sina barndomsidentifikationer under ett nytt slags identifikation, som uppnås i konkurrens med, och bland sina jämnåriga under intensiva umgänges och yrkesförberedelser. Denna tid benämner Erikson som ett psykosocialt moratorium, en övergångstid mellan ungdom och vuxenlivet där den unge vuxne genom fritt rollexperimentering söker vad som kan kallas sin plats (Erikson, 1968).

Jan Ramström, överläkare med erfarenheter inom psykiatri och narkomanvård, vill precis som Erikson kombinera ett psykoanalytiskt och kulturteoretiskt perspektiv för att skapa en förståelse för hur identitet bildas. I sin bok *Tonåringar i välfärdssamhället* (1991), kritiserar Ramström ungdomsforskare inom psykoanalysen för deras brist på intresse av integrationsprocessen när tonåringen lämnar familjen och går ut i samhället. Enligt Ramström är detta en övergångstid där den unge främst relaterar till andra ungdomsgrupper för att så småningom rikta sig mer mot det vuxna samhället och ikläda sig vuxenförberedande roller. Att via identifikation med vuxna eller äldre kamrater finna en utbildningsväg och en yrkesroll är naturligtvis något av det mest centrala. Detta identitetsarbete under tonåren ska leda fram till en känsla för individen själv att vara med i ett socialt sammanhang som både bekräftar att individen är och vem individen är i förhållande till andra (Ramström, 1991).

3.4 Stämplingperspektiv

Reaktionen från samhället och den sociala definitionen när individen avviker från uppsatta normer och lagar har av dess främsta företrädare såsom Edwin Lemart och Howard S Becker bildat stämplingsteorin. Eftersom teorin bygger på uppmärksamheten från allmänheten och samhällets kontrollinstitutioner till exempel skola, sociala myndigheter eller polis, som genom sitt arbete definierar individer och processer som sociala problem och därmed sätter en problemstämpel på individen som utreds. Enligt Lemart finns en brytpunkt från den primära avvikelserna som fortfarande kan inordnas i en socialt accepterad roll och när det övergår till en

sekundär avvikelse. Individen går här mer och mer in i rollen som avvikare och uppfattar sig själv som en sådan. Därmed sker en stigmatisering. Även så kallad positiv stämpling, där enskilda individer påpekar sin avvikelse för samhället förekommer, till exempel missbruk eller fastställda diagnoser som ger dem möjlighet att få stöd och hjälp enligt lagen. (Olsson & Swärd, 1994)

3.5 KASAM

Socialt arbetande människor vi pratat med hänvisar till boken *Hälsans mysterium* (Antonovsky, 1991) där begreppet KASAM (känsla av sammanhang) tas upp. Denna modell bygger på att framhäva salutogenesen, alltså det friska hos människan. Genom att sätta det som är friskt främst kan hälsan ökas och därmed även förutsättningarna att klara sig bra i skola och övriga livet. KASAM är beroende av tre komponenter:

- Begriplighet, att det som inträffar är förståeligt och upplevs som ordnat, strukturerat och tydligt.
- Hanterbarhet, att ungdomarna har en upplevelse av att ha tillräckliga resurser för att kunna möta olika situationer i livet.
- Meningsfullhet, att ungdomarna har en upplevelse av delaktighet i det som sker.

Att kunna handskas med olika situationer i livet benämns i *Hälsans mysterier* (a.a) som copingstrategier vilket betyder att kunna handskas med situationer på ett konstruktivt sätt och härbärgera de känslor som uppstår av exempelvis rädsla, vrede, och förtvivlan. Eftersom KASAM formas och förändras hela livet är vikten av att utveckla copingstrategier för ungdomarna stor. Stressorer och dess variabler i denna modell är beroende av vilka copingresurser och KASAM den enskilde individen besitter. Stressorer är uppbyggt på livserfarenheter med bristande entydighet och under eller överbelastning som följd, utan den drabbades möjlighet till medbestämmande. En ytterliggare dimension till förståelse av stressorers påverkan är individens generella motståndsresurser (GMR) eller avsaknad av dessa, alltså motståndsbrist (GM). I detta lägger man även till tre olika typer av stressorer, kroniska stressorer, viktiga livshändelser och dagsaktuella förtretligheter (Antonovsky, 1991).

4. Syfte

Vårt syfte är att undersöka sociala insatser för ungdomar med riskbeteende (se definition riskbeteende, s 5).

4.1 Frågeställning

- Vilka förebyggande arbete görs för ungdomar?
- Hur ser problematiken ut idag?
- Vilka åtgärder finns att tillgå?

5. Metod

5.1 Metodval

För att besvara vårt syfte ansåg vi att en kvalitativ ansats var bäst lämpad. Då vi var intresserade av informanternas åsikter och motiveringen till dessa tyckte vi inte att färdiga svarsalternativ kunde återge detta. Vi valde att göra en kvalitativ undersökning och använde oss av ostrukturerade standardiserade intervjuer. Metodvalet passade vår undersökning eftersom vi var intresserade av informanternas kunskaper, åsikter och tankar om vår frågeställning. Intervjuerna gav stora möjligheter för informanterna att uttrycka sig fritt om ämnesområdet. Vi använde oss av en intervjuguide (bilaga 2) att kunna styra intervjun så att vi ändå fick relevant information för vår undersökning (Hartman, 1998).

Den kvalitativa metoden utgår från det hermeneutiska perspektivet. Det innebär att man utför studier för att få fram det unika och individuella. Metoden används för att beskriva och förstå. Viktigt är också under studien att forskaren har närhet till det levande. Hermeneutiken är en teoretisk begreppsmodell och tolkningslära som bygger på förståelse av olika livsvärldar. Det är forskaren själv som tolkar, har förförståelse och blir därmed delaktig i resultatet. Därför finns det alltid en viss risk för feltolkningar. Det är av stor betydelse att forskaren förhåller sig kritisk till det insamlade material som han ska arbeta med. Ingen forskare är den andre lik och det finns många olika tolkningar. Analysen och det resultat som presenteras beror till stor del på hur respektive forskare har tolkat datamaterialet (Hartman, 1998).

5.2 Urval

För att få en bred bild av ungdomar, problematiken och åtgärderna valde vi informanter från flera olika verksamheter. Urvalet är ändamålsenligt och vi sökte våra informanter utifrån den kunskap och erfarenhet de besatt (Hartmann, 1998). Genom inledande litteratursökning på området ungdomar med riskbeteende fann vi ett antal yrkesgrupper som intressanta att intervjua. Vi valde en informant från respektive verksamhet, polisens ungdomsrotel, socialtjänstens ungdomsenhet, skolkurator på gymnasieskola samt från ett korttidsboende för unga missbrukare.

Dessutom gjordes en gruppintervju med samtliga (5st) fältsekreterare. Fördelen med detta är att deltagarna gemensamt kan resonera sig fram till åsikter och idéer. Denna gruppdynamik används ofta som ett argument för gruppintervjuer till skillnad från individuella intervjuer. Den mellanmännsliga dynamik och sociala samspel som uppstår kan leda fram till intervjuuttalandena. Risken är att intervjuarens kontroll minskar vilket kan förorsaka svårigheter i bearbetning av analysen (Kvale, 1997).

Inledande kontakt togs via telefon och vi kunde utan problem omgående få tid för intervju. Hos socialtjänsten och polisen krävdes dock ett godkännande från arbetsledare innan intervjuer kunde genomföras. Ett informationsbrev (Bilaga 1) och vår intervjuguide (Bilaga2) skickades ut till informanterna i god tid före intervjuerna. Samtliga informanter var positiva till undersökningen och såg ämnesvalet som intressant och angeläget. För att avgränsa undersökningen var all informanter verksamma inom samma mellanstora svenska kommun. Efter genomförda intervjuer kände vi en mättnad av information och ansåg oss redo att börja bearbeta materialet.

5.3 Genomförande

Intervjuerna är utförda på respektive informants arbetsplats. Vi har båda närvarit vid samtliga intervjuer och har med informantens tillåtelse spelat in intervjun på band. Det var till stor användning vid transkribering av intervjuerna då vissa detaljer annars lätt kan glömmas bort. Det har varit mycket bra för oss att höra informanterna samtidigt. Vårt goda samarbete har också underlättat för oss när vi har bearbetat de utskrivna intervjuerna. Varje intervjutillfälle

utgjorde cirka en timme. Vi ansåg att det var den tid som behövdes för att vi skulle få svar på våra frågor samtidigt som hänsyn togs till informantens begränsade tid. För att förbereda oss och få fram relevant material under intervjuerna upprättade vi en intervjuguide. När vi gjorde vår intervjuguide tänkte vi på att våra frågor skulle vara enkla och tillräckligt öppna för att informanterna skulle kunna utveckla och formulera sina egna svar. Vi var också hela tiden medvetna om att inte formulera ledande frågor.

Vi har samlat in all data innan påbörjad analys. Detta gjordes för att inte påverka våra informanter eller oss själva som forskare under studiens gång. Denna så kallade analytiska induktion har sedan fortgått med att reducera och kategorisera datamaterialet. Denna kodning av framträdande begrepp är till hjälp för att lättare kunna tolka datamaterialet. Vi har kategoriserat vårt material i resultatet utifrån vår intervjuguide som baseras på vårt syfte. Genom att sätta kategorierna i relation till varandra fick vi en uppfattning om ungdomars situation ur socialt yrkesperspektiv. Skillnader och likheter mellan våra intervjuer har beaktats och gett bra underlag för analys (Hartman, 1998).

5.4 Etiska övervägande

Vår undersökning är godkänd av etiska rådet på högskolan i Kristianstad och tar hänsyn till de fyra etiska huvudkraven, information, samtycke, konfidentiellt handhavande och nyttjande. Vi tog första kontakt per telefon och presentera oss och syftet med vår undersökning. Vid samtycke skickades ett informationsbrev med ytterligare information (bilaga 1). Intervjun inleddes med en genomgång av informationsbrevet och informanten fick möjlighet att ställa frågor angående detta. Informanten ska inte känna sig pressad att delta i undersökningen och därför gjorde vi det klart både i vår första kontakt per telefon och via informationsbrevet (bilaga 1) att deltagandet var frivilligt samt om möjlighet att avbryta intervjun om det inte kändes bra. Den information vi fått av informanterna kommer endast att användas till vår uppsats. Samtliga informanter har avidentifierats i samband med nerskrivning av inspelat intervjumaterial. Banden med informationen har förvarats oåtkomligt för obehöriga och har efter genomförd studie raderats. Detta klargjordes också för informanterna genom vårt informationsbrev (bilaga 1). Vi såg inga direkta risker med vår undersökning eftersom informanterna är professionella och intervjuas på arbetsplatsen i sin yrkesroll.

5.5 Tillförlitlighet

Våra frågor handlade om tankar och åsikter och kunde det ibland som intervjuare vara svårt att förhålla sig neutral och objektiv. För att få fram hög validitet i undersökningen lade vi ner ett stort arbete på att finslipa vår intervjuguide så vi med säkerhet skulle få svar på de frågeställningar vi hade. Eftersom vi spelade in intervjuerna på band gick det i efterhand att behandla datamaterialet på ett mer objektivt sätt, ur forskningsperspektiv. Vi har båda närvarat vid samtliga intervjuer och efteråt direkt skrivit ut intervjumaterialet gemensamt medan intrycket av informanterna var dagsaktuellt.

6. Resultat

Presentation av informanter:

Samtliga informanter är avidentifierade och namnen är därmed fingerade.

Kerstin är utbildad socionom och arbetar som kurator på en gymnasieskola. Huvuduppgiften är samtal med elever som själva frivilligt söker upp henne.

Erik är polis på ungdomsroteln och jobbar med utredning och förhör av ungdomsbrottslingar i åldrarna 15-18 år.

Lotta har ingen formell utbildning i socialt arbete och är anställd som behandlingsassistent på ett korttidsboende i socialtjänstens regi för framförallt unga missbrukare.

Socialtjänstens fältgrupp består av fem socionomer, varav en i arbetsledande ställning. De har anställning som fältsekreterare och deras huvudsakliga verksamhet är uppsökande och förebyggande arbete för ungdomar 12-18 år med inriktning på högstadieelever.

Bengt är socionom och jobbar som förste socialsekreterare i arbetsledande ställning på ett socialkontor.

Problemorientering

Informanterna tar upp familjeförhållanden som bakomliggande faktor i många fall. Det finns många otrygga ungdomar som inte får tillräckligt med stöd och bekräftelse hemifrån. Detta härleds till relationsproblem med föräldrar som ger lite tid och visar begränsad förståelse för den problemfyllda tid som ungdomen går igenom. Ofta kommer de ifrån de mest utsatta grupperna i samhället där föräldrarna ofta själva lever ett problemfyllt liv, inte sällan dåligt integrerade invandrarfamiljer. Utanförskapet kan leda till att föräldrar tappar greppet och insynen i sina barns liv. Önskade barn som inte har någon fast punkt och tillåts att flyta i samhället, eller som en av våra informanter uttryckte sig: *”de är inte föräldralösa, de är föräldraansvarslösa”*. Många ungdomar blir utslängda eller väljer att fly hemmet vilket leder till vidare problematik. En orsak till detta som har ökat på senare tid är hedersrelaterad problematik där unga flickor hotas till livet av sin familj. Det sociala arvet ses fortfarande som en stor del i ungdomens förutsättning att utvecklas gynnsamt.

Inträdet till gymnasieskolan innebär flera avgörande val för ungdomar. En del känner sig vilsna och osäkra på framtiden vilket kan leda till psykisk ohälsa såsom stress, panik och ångest. Utslagningen i skolan och samhället ökar efterhand som krav på teoretisk kunskap blir större. Många har inget mål i livet och blir fast i gymnasiets individuella program med lite hopp om en säker framtid. Vissa ungdomar klarar inte av dagens skolsystem med ökad frihet och valmöjlighet. Dessa behöver mer struktur och regler för att klara sin skolgång. Teoretiseringen gör också att ungdomarna inte får jobb på grund av arbetsmarknadens höjda krav och praktiskt arbete är lågt värderat.

Förebyggande verksamhet med ungdomar bygger på att skapa relationer och närhet till ungdomarna, vilket görs framförallt av personal på skolor och socialtjänstens fältgrupp. Skolan har en obligatorisk informationsträff vid terminsstart. Nya elever välkomnas av kamratstödjare och får också åka på ett läger för att sammansvetsa gruppen. Vidare görs också gruppövningar där eleverna får ta ställning till ett problem och sedan stå för sina åsikter. Skolan har en väl utarbetad mobbingplan som används både för att förebygga och vid eventuell förekomst av mobbing.

Fältgruppen arbetar mestadels på samhällsnivå och synas på skolor, fritidsgårdar och större ungdomsevenemang. Detta ger dem en god kontakt med ungdomarna och en överblick av situationen vilket ger dem möjlighet att identifiera problem, utveckla verksamheterna och jobba förebyggande. Utöver detta arbetar de också på individ och gruppnivå. Individnivå för ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt. Gruppnivå, där de jobbar med att utsatta grupper ska lära sig att hantera sin sociala situation.

Det krävs inga stora avvikelser för att ungdomar ska uppmärksammas och synliggöras, vilket ofta räcker för att undvika vidare problem. Arbetet med ungdomar baseras till stor del på frivillighet och vid behov av mer hjälp försöker informanterna att jobba med att motivera och stödja ungdomarna att själva söka den hjälp de behöver. Samtliga har anmälningsplikt vid misstanke om att barn och ungdomar far illa enligt socialtjänstlagen. Detta beskrivs ibland som ett hinder då ungdomar väljer att inte berätta om sina problem med rädsla för anmälning.

Åtgärderna för ungdomarna görs efter individuell bedömning enligt socialtjänstlagens portalparagraf, och kan innefatta allt från tre samtal med en socialsekreterare till inläsning på SiS-institution enligt LVU. De flesta ungdomar i åldern 15-18 år bor fortfarande hemma och därmed är insatserna ofta inriktade mot familjen. Ofta används kontaktmannaskap för att bygga förtroende och underlätta kontinuerlig uppföljning. Informanterna är inte låsta till någon speciell behandlingsmodell, men olika metoder används vid individuella insatser. De påpekar att ett väl inarbetat arbetslag som kan och vågar utnyttja varandra och de resurser som finns att tillgå är nödvändigt för att hitta skräddarsydda lösningar för klienterna.

Missbruk

Ungdomars ökade alkoholkonsumtion och en allmän förändrad syn på alkohol är ett av de största problemen idag. Även föräldrar med en drogliberal syn ses som oroväckande. Informanterna ser svårigheter i att arbeta mot alkohol och narkotika när föräldrarna inte ser allvaret i situationen. De ungdomar som har redan har missbruk inom familjen löper också större risk börja använda alkohol eller droger. Svaga och lågbegåvade ungdomar lockas inte sällan in och utnyttjats för att förmedla droger. Många har också neuropsykiatriska diagnoser såsom ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) och Asbergers syndrom – en

sjukdom som tillhör autismspektrum. Vid ungdomsårens stora förändringar och osäkerhet ökar risken att använda alkohol eller droger som sista utväg för att fly sin pressade situation.

Huvuddelen av förebyggande information om droger ges numera till föräldrarna genom informationsträffar och utskick direkt till föräldrar med ungdomar i vissa åldersgrupper. Information till ungdomar har minskats, då det visat sig kunna ge motsatt effekt och istället göra dem nyfikna att prova. Istället används gruppövningar enligt modellen ANT – alkohol, narkotika och tobak med scenariospel och värderingsövningar där ungdomarna får ta ställning och göra aktiva val.

Närvaron av socialt arbetande på ungdomsevenemang minskar möjligheten till användande av alkohol och narkotika. Detta ger också möjlighet att upptäcka och agera vid misstanke om missbruk. Föräldrar har möjlighet att ringa socialtjänsten vid oro för sina barn och få råd och stöd utan vidare åtgärder. Möjligheten till kostnadsfria drogtestar gör det också lättare att identifiera eventuella problem eller utesluta misstankar. Detta baseras på frivillighet och informanterna pekar på att det bygger på ett engagemang från föräldrarna som av olika orsaker inte alltid finns.

Om alkohol och droganvändandet övergår i missbruk krävs kraftfullare åtgärder och motivationsarbete. En för ungdomen meningsfull sysselsättning och god struktur på dygnet är av stor vikt för att bryta en negativ livsstil. Här sker också arbete med att behålla och utveckla ungdomens nätverk och föräldrakontakt. Det krävs strikta regler och goda vuxenförebilder som handlar konsekvent och sätter gränser. En av informanterna benämner sig själv: *”som ett fyrtorn vilket ungdomarna får navigera sitt liv utifrån”*. Individuella behandlingsplaner upprättas och kontaktpersoner ser till att de efterföljs. De kan också stödja ungdomen i att kontakta myndigheter, tex. arbetsförmedlingen eller försäkringskassan för att återgå till ett normalt liv. Kontaktperson sitter med på möten med handläggare från socialtjänsten och har dessutom en månadsavstämning med dessa angående behandlingsplanen. Ungdomarna kan också förmedlas vidare till andra behandlingsverksamheter. Vid större och återkommande problematik finns möjlighet till tvångsåtgärder med placering utanför hemmet som sista utväg.

Kriminellt beteende

Hos ungdomsgrupper med identitetsproblem och eventuell missbruksproblematik finns ökad risk att utveckla ett kriminellt beteende. Detta kan bero på att det känner ett utanförskap och kommer från trasiga bakgrunder vilket leder till bristande syn på normer och vad som är rätt och fel. Ungdomsbrottstatistiken visar att ca 60-65% av ärendena rör invandrare och förklaras med just utanförskap.

Problematiken skiljer sig mellan pojkar och flickor. Pojkar är mer utagerande, gör grövre brott och återfaller oftare i brott. Flickornas brottslighet är ofta enstaka snatterier och stölder.

Informanterna upplever dock att flickorna blir mer utagerande och tar efter pojkarnas beteende med både gängbildning och grövre brottslighet. Vissa unga gör enstaka brott medan andra redan vid ung ålder är ”förhårdade brottslingar”. Ungdomarna känner till lagarna om ungdomsbrottslighet och lugnar ofta ner sig när de närmar sig myndig ålder. Utvecklingen tycks gå mot fler och fler ärenden och samtidigt finns det ett stort mörkertal. Det blir också värre brott med gängbildningar som leder till ökat hot och våld. Nya problem i form av hot och trakasserier har ökat i och med ökat användande av Internet och mobiltelefoner.

Informanterna anser att alla kan göra enstaka misstag, men upprepade företeelser ses som en stor risk.

För att förebygga och motverka ungdomsbrottslighet har närpolisen uppsökande verksamhet. Även polisspiranter på ungdomsroteln är ute och jobbar på fältet för att synas, lära känna och ”störa” ungdomar. Givetvis försöker polisen att så fort som möjligt identifiera ungdomsbrottslingar för att bryta riskbeteendet i tid. Socialtjänsten har också integrationsprojekt där grupper från olika stadsdelar möts under organiserade former för att öka förståelsen för varandra och minska risken för motsättningar.

När ett brott väl anmäls till ungdomsroteln lämnas det omgående information till socialtjänsten samt till föräldrarna. Ungdomarna är ett prioriterat område inom polisverksamheten, därför går arbetet så fort som möjligt och de har bra samarbete med socialtjänsten som sedan tar över arbetet med ungdomarna. Ibland sitter en kontaktperson från socialtjänsten med redan under förhör med ungdomen. Är brottslingen under 15 år lämnas det

till socialtjänsten direkt. Socialtjänsten har samtal med alla förstagångsförbrytare för att uppmärksamma ett påbörjat kriminellt beteende. Här görs också en bedömning om eventuellt behov av övriga insatser och information ges om hjälp som finns att få. Specifika åtgärder för kriminella ungdomar är bl.a. medlingsprogram där unga brottsoffer kan ställa frågor till förövaren som har möjlighet att ge klarhet och be om ursäkt för brottet. Mötet sker tillsammans med opartisk medlare och kan användas vid brott mot person eller personlig egendom. För ungdomar med tyngre kriminell problematik finns s.k. kvalificerade kontaktpersoner med större ansvar och mer utbildning för att kunna hantera situationen.

En viss tveksamhet uttrycks angående påföljderna enligt socialtjänstlagen som beskrivs vara eller mindre utan verkan och ger ingen riktig ”markering” till ungdomen. Även vissa av de som fått påföljd enligt socialtjänstlagen har i efterhand erkänt att det inte hade någon större verkan på dem, och en informant tyckte att: *”socialtjänstlagen är ett slag i luften”*.

Utveckling/framtid

Samarbetet angående ungdomar beskrivs olika från våra informanter och flera skilda samarbetsgrupper nämns. Det finns så kallade spindelgrupper på högstadieskolor, där kurator, skolsköterska, rektor, polis och kyrkan träffas en gång i månaden för att få en helhetsbild av ungdomssituationen. Dessa möten främjar också vidare samarbete mellan myndigheterna. En fältarbetare sitter på polisens ungdomsrotel en dag i veckan vilket ger gott utbyte och god kontaktyta mellan myndigheterna. En samverkansgrupp bestående av psykiatri, polis, och socialtjänsten träffas regelbundet för att diskutera aktuella problem. Dessutom har polis, socialtjänst och fältarbetare regelbundna möten. Den sekretess som gäller även myndigheter i mellan beskrivs ibland som ett problem, men ofta kan informanterna kringgå denna efter medgivande av ungdomarna.

Trots dessa olika samverkansgrupper anser en informant att: *”vi har för lite konkret samarbete med andra verksamheter”*. Det som saknas är regelbundenhet och organiserade träffar. Svårigheter med samarbete kan vara att alla inblandade ligger lågt och tror att någon annan tar tag i problemen. Det kan vara svårt att hålla ett gott samarbete med andra myndigheter eftersom det leder till mycket intressekonflikter som försvårar arbetet.

Samtliga informanter anser att ekonomi och budgetåtstramningar leder till personalbrist som begränsar deras möjlighet att hjälpa alla på bästa sätt. Det beskrivs att vissa ärenden av ”lättare karaktär” får stå till sidan när arbetet ska prioriteras. Många projekt framställs som redo att påbörjas men skjuts på framtiden i väntan på ökade resurser. Konkreta brister som nämns är att möjlighet till praktikplaceringar saknas. Detta skulle ge ungdomarna en naturlig integration i vuxenvärlden och ökad känsla av ansvar vilket behövs i det nuvarande arbetet med ungdomar. Dessutom saknas både individuella och kollektiva boendeplatser för ungdomar 16-18 år. Det behövs också ett akutboende för ungdomar samt fler familjehem och kontaktpersoner. Trots den droginformationen som ges idag anses att det inte kan bli för mycket av detta, framförallt till föräldrarna. Informanterna är ändå inte nerslagna trots ovan nämnda brister utan ser positivt på möjlig framtida utveckling av ungdomsarbete och på sina egna insatser.

Området ungdomar ses av informanterna som ständigt aktuellt och prioriterat. Utvecklingen går i vågor efter hur ekonomin ser ut. Flertalet informanter ser gärna ett ytterligare utökat samarbete framöver vilket kan ge bättre förutsättningar till individuell planering för att kunna tillgodose samtliga ungdomars behov. Det behövs mer resurser så att polisen kan jaga och ligga på ungdomarna mer för att förhindra att brott begås. Framöver kommer en så kallad ”gatlangningsgrupp” att starta för att öka möjligheten till detta. Det behövs en utveckling av ungdomstjänstplatser som sköts ordentligt av åklagare, tingsrätt och socialtjänst med vårdplanering som efterföljs. Diskussion om fördelar med att starta en jourdomstol kom upp i en av intervjuerna. Detta skulle innebära att ungdomar direkt efter förhör får sin dom och sedan sitt straff, t.ex. en veckas fängelse, följt av behandling och uppföljning. Detta skulle ge möjligheter att avskräcka och bryta kriminellt beteende, samtidigt som det finns flera komplikationer och svårigheter vid ett genomförande. Det behövs ökat arbete med familjehem och fortsatt arbete med att jobba hem ungdomarna till familjen. Bättre fritidsverksamhet och möjlighet till praktikplatser för att ge mening till skoltrötta ungdomar. Mycket hänger på ekonomin. Utvecklingen och synsätt inom socialtjänsten slår fram och tillbaka och olika åtgärder favoriseras i omgångar.

7. Metoddiskussion

Valet av kvalitativ ansats känns rätt eftersom det vi sökte var informanternas åsikter och syn på sin verksamhet och ungdomar med riskbeteende. Vi anser att de informanter vi kom i kontakt med var lämpade för undersökningen. Ostrukturerade, standardiserade intervjuer gav oss svar som var relevanta för vårt syfte. Vi har använt samma intervjuguide till samtliga informanter. Detta medförde vissa problem, då olika frågor kändes mer eller mindre relevanta för olika informanter. Trots detta så besvarades samtliga frågor och det gav oss den helhetsbild vi sökte. Vår första intervju såg vi som en provintervju. Denna blev utdragen och vi insåg att vi behövde följa vår intervjuguide mer strikt och planera tidsåtgången bättre. Trots att det var en provintervju blev vi nöjda med innehållet och beslutade att använda informationen i resultatet. Resterande intervjuer gick planenligt och informanterna visade stort intresse både innan och under deltagandet.

De socialt arbetande informanternas pressade arbetssituation gjorde att vi endast kunde göra en gruppintervju. Möjligheten att intervjua hela arbetsstyrkan hos fältgruppen ser vi som en styrka i resultatet. Vi instämmer i både Kvaless (1997) för och nackdelar med intervjuformen. Gruppintervju var för oss ett nytt instrument, men trots ovana är vi nöjda med resultatet. Vi valde att redovisa resultatet från intervjun med fältgruppen som en helhet eftersom det inte fanns några motstridigheter i deras åsikter utan dessa kompletterade varandra.

Vi har lagt ner mycket tid för att hitta användbar litteratur. Slutresultatet blev att vi huvudsakligen använder originalreferenser vilket ger större tillförlitlighet. Vi anser också att den litteratur som använts är relevant och väl kopplad till syftet och resultatet. Användandet av Steve Olanders nya undersökning av ungdomars kriminalitet i Kristianstad ger en uppdaterad kvantitativ bild av problematiken som kompletterar och stärker vårt resultat.

8. Analys

Omgivningen formar barn och ungdomars liv och det viktigaste för utvecklingen är en trygg familj. De som Mead kallar *signifikanta andra* blir referenser för ungdomens handlande och syn på normer. Erikson ser också samspel med omgivningen som avgörande för individens identitetsutveckling.

Skolan har förutom sin utbildningsroll även en viktig roll i ungdomens socialisation och syn på samhällets normer. Övergången till gymnasiet fria val och större eget ansvar är ett steg närmre vuxenvärlden. Informanterna ser detta som en problemfylld tid för alla. Avgörande val och ökade krav stressar ungdomarna. Erikson beskriver utvecklingen som kriser, som kan lösas på ett positivt eller negativt sätt. Med hjälp av kamratstödjare hålls välkomstaktiviteter för att stödja ungdomarna till en positiv syn på skolan, sig själv och varandra. Identifikationen i denna övergångstid sker enligt Ramström framförallt med andra ungdomsgrupper. Han framhåller vikten av att få vara med i ett socialt sammanhang som bekräftar individen. Den nya situationen kräver också en hög känsla av sammanhang (KASAM), vilket ger ungdomen bättre copingstrategier för att konstruktivt handskas med de känslor som uppstår. Detta påverkar också det motstånd mot stressorer till följd av en miljö med bristande entydighet och begriplighet vilket kan vara avgörande för den enskilde individen. Antonovskys KASAM är bundet till livserfarenheter och därmed för ungdomar beroende av uppväxten, det vill säga familjeförhållanden (Antonovsky, 1991).

Dagen gymnasieskola, med ökad teoretisering och eget ansvar inte passar alla ungdomar. Flera av informanterna talar om att ungdomarna känner utanförskap och meningslöshet i tillvaron. Misslyckandet i skolgången i kombination med brist på förebilder och stöd inom familjen samt ett lågt KASAM gör att den unge söker sin identitet och meningsfullhet i kamratkretsen. I detta ser samtliga informanter grunden till en stor del av ungdomsproblematiken och ett begynnande riskbeteende.

En stor del av fältgruppens arbete görs i förebyggande syfte genom att synas och finnas till hands i ungdomarnas vardag. Detta ger dem möjlighet att se tendenser till problematik och utanförskap. Fältgruppen arbetar mycket med ungdomar i grupper, oftast på och i samarbete

med högstadieskolor. De jobbar med ungdomarnas självuppfattning och normsyn för att förhindra negativ utveckling. Det ges också mycket information till föräldrar angående droger och beteendeförändringar som bör uppmärksammas. Arbetet med föräldrarna inleds tidigt, vilket är positivt eftersom det sker i en tid medan de enligt Mead fortfarande är en stor del av den unges referenser och påverkar dennes värderingar och normer. Mindre information ges numera direkt till ungdomarna, då detta kan leda till ökad nyfikenhet. Socialtjänsten beskrev en form av samtal på oroliga föräldrars initiativ, där de kan ventilera sin oro, få stöd och råd utan journalföring och vidare åtgärder.

Några ungdomar faller dock igenom dessa förebyggande åtgärder. Det beror ofta på som tidigare nämnt bristande resurser hos den unge, till följd av otillräckliga förebilder i uppväxten. Här har samtliga informanter skyldighet enligt socialtjänstlagen (SoL) att anmäla om misstänkt missförhållande som hotar den unges utveckling. Lagen bygger till stor del på frivillighet och därmed framförallt på motivationsarbete med både föräldrar och ungdomar. Trots eventuellt motstånd från individen att mottaga hjälp som erbjuds finns enligt SoL skyldighet att följa utvecklingen och fortsätta med uppsökande arbete. Flera av informanterna ser frivilligheten som en fördel och ett instrument att få djupare kontakt med individen och dennes problem. Den primära stämplingen som uppstår, även vid mindre företeelser kan med frivillighet och motivationsarbete ge den unge möjlighet att vända utveckling och undvika stigmatisering av sitt avvikande beteende.

Förändrad syn på och bruk av alkohol påpekas som en stor fara i ungdomens utveckling och kan lätt i kombination med identitetskriser leda till alkohol eller drogmissbruk. Om identifikationen finns i en kamratkrets med drogliberal syn ökar risken, samtidigt som motivationsarbetet försvåras. För de som har bra hemförhållande kan begynnande missbruk brytas och kontrolleras med ett konsekvent inbrytande av polis eller socialtjänst. Ungdomar som saknar detta stöd har inte samma motivation och är svårare att nå med punktinsatser. För att genom frivillighet kunna närma sig problemet krävs mycket motivationsarbete och eventuellt en placering utanför hemmet, till exempel på ett boende som kan bryta det negativa mönstret, ge en trygg grund, strukturerad vardag samt en stabil vuxenkontakt. Här ställs också krav och ansvar på ungdomarna för att öka deras självförtroende och anpassa dem till samhället.

Kriminalitet är tillsammans med droger de två huvudproblemen för ungdomar som tas upp av våra informanter. Inte sällan blir det en kombination av kriminalitet och missbruk. De flesta stannar vid att göra enstaka mindre brottsliga handlingar i rollexperimenterande syfte i sin jakt på en identitet. Det finns dock en mindre grupp ”förhärdade brottslingar” i denna ålder. Informanterna ser skillnad i flickors och pojkars kriminalitet. Flickorna står för snatteri och mindre förseelser medan pojkarna gör grövre och i högre grad återkommande kriminella handlingar. Flera informanter ser utvecklingen mot att flickorna närmar sig pojkarnas kriminella beteende, framförallt gällande hot och våld. De kan även se en tendens till ökad gängbildning i flickgruppen. Det finns som ovan nämnt se en grupp ungdomar 15-18 år som redan har en kriminell identitet. Samhällets syn har överförts på den unge och en sekundär stämpling uppstår med stigmatisering som följd.

Poliserna på ungdomsroteln skickar samtliga ärenden vidare till socialtjänsten, som ska följa upp och stå för insatser och eventuella påföljder. Vid polisens första kontakt med en ungdom kopplas alltid fältgruppen in för samtal och uppföljning. Informanterna trycker på vikten av att jobba fram en individuell lösning för den unge i linje med SoL. Socialtjänstens olika verksamheter visar på en bredd i möjligheten till rätt insatser för den enskilde. För att få en helhetsbild av den unges problematik används ofta familjesamtal. Samtalen kan visa på styrkor och svagheter i familjebilden och fokuserar på orsaker till ungdomens handlande, inte handlingen i sig vilket i sin tur minskar risken för stämpling av den unge. Arbete med olika ungdomsgrupper bygger på att öka förståelsen för kulturspecifika skillnader mellan dessa och samtidigt lägga in samhällets värderingar och normer. Metoden medling mellan unga brottsoffer och förövare ger båda parterna möjlighet till insikt och förståelse för varandra och händelsen. Det bygger på frivillighet och att förövaren visar ånger för sitt handlande och är beredd att be om ursäkt. Som yttersta åtgärd kan socialnämnden göra ett tvångsomhändertagande enligt lagen om vård av unga (LVU) och utdöma placering för vård utanför hemmet.

Samarbetet mellan våra informanters respektive verksamheter finns men är olika väl inarbetat och strukturerat. Socialtjänstens verksamheter har en naturlig koppling till varandra trots skilda arbetssätt. Utifrån resultatet visar det sig att fältgruppen och polisen trots att de är helt olika myndigheter har ett nära samarbete och informationsutbyte, eftersom en fältsekreterare

delvis sitter på ungdomsroteln. Det finns dessutom fungerande regelbundna samarbetsgrupper gällande ungdomar på högstadienivå. Vissa informanter ser stora svårigheter i att upprätthålla gott samarbete då delade intressen lätt leder till konflikter. Även sekretessen myndigheter i mellan leder till försvarning av informationsutbyte och gemensamma insatser.

Samtliga informanter ser att ekonomin begränsar deras arbete. Fler anställda skulle ge mer tid till varje ungdom och minska de prioriteringar av ärenden som beskrivs av flera informanter. Planerade förändringar och förslag finns, såsom gatulangningsgrupp hos polisen och akutboende som avlastning till övriga boendeformer men projekten avstannar på grund av bristande ekonomi. Möjlighet till alternativ sysselsättning när skolan inte klarar av att ge en meningsfull vardag till ungdomarna ser flera informanter som viktigt och något som borde prioriteras och utvecklas. Praktik och lärlingsplatser ger den unge ansvar och stärkt självbild, samt möjlighet till en naturlig vuxenkontakt och normöverföring. Regeringen har uppmärksammat denna brist, och betänkandet Unga utanför (SOU 2003:92) har resulterat i förslag till förändring och förbättrade möjligheter för individuell anpassning efter ungdomens situation och behov. Trots bristerna såg vi bland alla informanterna en entusiasm och framtidstro som leder till liten personalomsättning vilket ger stor kontinuitet och bättre resultat.

9. Diskussion

Redan år 1898 beskrev Ligapojkskommittén det tankesätt som fortfarande används idag. Integration av ungdomen in i vuxenlivet och en plats i samhället genom föreningar och sammanslutningar där en naturlig vuxenkontakt kan överföra regler och normer. Ungdomars utveckling och behov är samma, nu som då. Detta är en problemfylld tid i livet för alla. Processen i sökandet efter en egen identitet tar ett steg bort från familjen och socialisationen sker mer i kamratrelationer och genom rollexperimentering som ökar riskerna för den unge i denna sårbara situation.

Dagens samhälle och skola ställer dessutom stora krav på teoretisk utbildning och kunna göra tidiga strategiska val för sin framtid ur ett stort utbud av gymnasiekurser. Risker med skolformen är som undersökningen visat utslagning av de ungdomar som inte klarar av att

anpassa sig. Effekterna av detta är givetvis bristande utbildning, men framförallt brist på meningsfull sysselsättning och den normöverföring och socialisation som skolan står för. Samhället och dess åtgärder för ungdomar bygger på fullföljda gymnasiestudier och därmed en myndig ålder. Gymnasieskolan bygger på frivillighet, men för de som avviker från denna mall finns idag inte många alternativ och därmed ökar risken för utanförskap och bristande mening i vardagen. Risker i denna negativa trend är att sökandet efter mening och bekräftelse sker hos andra ungdomar i samma situation.

Betänkandet Unga utanför (SOU 2003:92) har uppmärksammat denna problematik som vi också fått bekräftad av våra informanter. Vikten av en bredare skolform med större möjlighet till individuell anpassning är kanske den viktigaste biten för ungdomar med riskbeteende. Förslag till en lagstadgad skyldighet för kommunen att söka upp och stödja ungdomar utan känd sysselsättning blir en drivkraft att utveckla alternativ skolgång. Nära samarbete med företag för utvecklande av fler praktik och lärlingsplatser är en viktig del i förslaget. För att förslaget ska ha genomslagskraft så måste kommunen också se bakomliggande orsaker till utanförskapet, exempelvis social situation, psykisk och fysisk ohälsa för att optimera åtgärderna för den unge. Utökad samarbete mellan stat, kommun och landsting är nödvändigt för att nå en helhetslösning för den enskilde individen.

Den forskning vi har tagit del av visar entydigt familjen som den viktigaste förutsättningen för ungdomens identitetsutveckling. Föräldrarna står för den huvudsakliga normöverföring och socialisation in i samhället. Processen startar tidigt och är ett viktigt redskap för ungdomen att ta med sig ut i sitt begynnande vuxenliv. Ungdomens identitetskriser och rollexperimentering behöver inte resultera i några större risker om föräldrarna och familjebilden är trygg, stödjande och ger positiv bekräftelse. Bristande socialt samspel i familjen blir därför en stor riskfaktor för ungdomens utveckling. Familjers utsatthet och utanförskap har våra informanter pekat på som en orsak till ungdomars riskbeteende. Överrepresentationen av ungdomsbrott gjorda av invandrare kan härledas till utanförskap på grund av bristande integration av invandrarfamiljer. Utanförskap och bristande känsla av sammanhang och mening kan bidra till att ungdomar i denna segregerade uppväxtmiljö ser kriminalitet som en utväg.

Vi har under vår studies gång kunnat se vikten av våra informanternas närhet till ungdomarna. De är myndighetspersoner, men mycket av det förebyggande arbetet sker inte genom myndighetsutövande. Deras närvaro och tillgänglighet i ungdomarnas vardag, som vuxenkontakt kan göra en viktig skillnad för ungdomen. Detta utåtriktade arbete ger dem möjlighet att tidigt upptäcka riskbeteende hos enskilda individer. Vinsten är stor om ungdomar kan motiveras att själv söka den hjälp som de behöver och har rätt till. Om tvångsåtgärder och anmälningar kan undvikas gynnar det samhället och framförallt den unge. I Fältgruppens arbete ser vi en stor förtjänst i samarbetet med den obligatoriska skolgången på högstadienivå. Förutsättningarna finns för att fånga upp och arbeta med problemen innan de eskalerar. Efter högstadiet när den frivilliga skolgången tar vid försvinner samtidigt fältsekreterarnas närvaro och kontinuerliga samarbete med skolan. Här ser vi en allvarlig brist då samhällets kontroll minskar samtidigt som den unge får ökat ansvar och ska identifiera sig med nya klasskonstellationer och därmed ny kamratkrets. För de som hamnar helt utanför det frivilliga skolsystemet försvinner även det skyddsnät som ändå finns att tillgå i gymnasieskolan.

Ungdomars ökade alkoholvanor kan förklaras med förändrad syn på alkohol och behovet av att fly kraven i skolan och dämpa sin oro för framtiden. Den positiva effekten av alkohol kan snabbt gå över i ett missbruk om det saknas struktur i vardagen och ungdomens omgivning inte reagerar. Där alkoholen konsumeras av ungdomarna finns det också risk för att andra droger förekommer. Bryts inte detta mönster i tid blir det personliga lidandet för individen och familjen stort, dessutom ökas kostnaderna för samhället. Även ungdomar med goda familjeförhållanden där mindre felsteg lättare går att åtgärda minskar drastiskt sina förutsättningar genom ett missbruk. Detta visar på vikten av att aktivt arbeta mot alkohol och droger eftersom i missbruket följer ofta kriminalitet i en neråtgående spiral.

Enligt Steve Olanders (2005) undersökning har 56 procent av niondeklassare begått någon form av brottslig handling. Detta är ofta enstaka mindre brott i experimenterande syfte och en del av identitetsutveckling. Mer anmärkningsvärt med undersökningen är att 8 procent av eleverna står för drygt 60 procent av den totala brottsligheten. Därför bör insatser fokuseras på denna grupp eftersom samhällsvinsten blir störst. Kan kriminaliteten minskas i denna grupp så blir troligen följden ytterliggare sänkning av brottsligheten då dessa 8 procent förmodligen

fungerar som negativa förebilder för andra ungdomar med riskbeteende. Steve Olanders undersökning (a a) visar på att ungdomskriminaliteten ofta inte leder till anmälan. En informants uttryck att de åtgärder som inom socialtjänsten utdöms är ”ett slag i luften”, kanske är det därför som så många brott inte anmäls. Maria Cocozzas undersökning (2003) stödjer polisens uttalande och visar att endast 35 procent av anmälningar från rättsväsendet utreds av socialtjänsten. När polisens resurser inom en snar framtid ökar med en gatlangningsgrupp kommer sannolikt antalet anmälningar också att öka markant. Till vilken nytta när socialtjänstens arbetsbelastning gör att de redan idag måste prioritera sina insatser. Vi ser ett problem i att så många anmälningar prioriteras bort. Även om det rör sig om mindre och kanske första anmälan om brott så borde det tas på större allvar. En mindre insats i detta stadium kanske inte behövs för de flesta, men om endast ett fåtal behövande kan förhindras från att fortsätta ett liv i utanförskap med kriminalitet och eventuellt missbruk har samhället på sikt sparat in insatserna gjorda i ”onödan”. Med små insatser som att kontakta de för ungdomarna viktiga personer, såsom föräldrar, lärare, idrottsledare med flera kan socialtjänsten bilda sig en uppfattning om situationen och se behov av eventuella vidare insatser. Givetvis försvårar sekretesslagstiftningen idag möjligheten att kontakta och diskutera enskilda individers problem. Om problemet uppmärksammas tidigt tror vi att motivation och den unges medgivande möjliggör kontakt med för ungdomen viktiga personer, och därmed kringgås sekretessproblematiken. Det krävs en stor resursökning för att kunna genomföra en förändring, men i ett större perspektiv kan det ses som en investering då resultatet sannolikt kommer att bli minskat behov av resurskrävande insatser i framtiden.

Med denna undersökning kan vi med viss oro se det i vissa fall begränsade samarbetet. Med en förändring här skulle den framtida arbetsbelastning kunna minskas genom en ansvarsfördelning mellan olika myndigheter.

Vi ser en stor fördel med socialpedagogisk kompetens i en arbetssituation där tidiga insatser och samarbete med ungdomens närmiljö prioriteras. Samarbete mellan myndigheter kräver att samordningstjänster med helhetssyn tillsätts. Även i det dagliga förebyggande arbetet på skolor kan utökas med hjälp av socialpedagoger med större möjlighet att fritt planera sin tid och alltid vara nära till hands i situationer som uppstår och även till viss del hålla i föräldrakontakter. Det skulle också fungera som en avlastning och ett snabbt

informationsutbyte myndigheter i mellan. Ett socialpedagogiskt synsätt invävt i polisutbildningen skulle på ett naturligt sätt öka förståelsen för ungdomars situation och samtidigt vara fördel vid utökat samarbete med sociala myndigheter.

10. Konklusion

Efterhand som uppsatsen har växt fram så har vi fått en bredare och djupare insikt om ungdomar, ungdomsrelaterade problem och samhällets insatser. Vår grundtanke om ett glapp i de sociala insatser som görs och finns att tillgå för ungdomar besannades till viss del. Fokus ligger på högstadienivå, och givetvis har vi förståelse för att ungdomar på gymnasiet klarar mer och därmed bör ha större eget ansvar. Stora skillnader mellan skolformerna gör att vissa inte klarar av att anpassa sig till övergången. Gymnasieskolan är frivillig, men för de som väljer att hoppa av finns inga alternativ och därmed ökar riskerna till en ogynnsam utveckling. I glappet 15-18år är ungdomsarbetet sämre organiserat och kontrollen ej tillräcklig, särskilt om föräldrarna sviktar i omsorgen. Regeringen har uppmärksammat detta, och positiva förändringar angående kommunernas ansvar för ungdomarnas sysselsättning är under granskning.

11. Källförteckning

Erikson E H, *Ungdomens identitetskriser*, Natur och kultur, Stockholm 1988 (1:a uppl. 1968)

Ramström J, *Tonåringen i välfärdssamhället*, Natur och kultur, Stockholm 1991

Mead G.H, *Medvetandet, jaget och samhället – en socialbehavioristisk...*, Argos förlag, Lund 1976

Hartman J, *Vetenskapligt tänkande*, Studentlitteratur, Lund 1998

Hilte M, *Avvikande beteende*, Studentlitteratur, Lund 1996

Killén K, *Svikna barn*, Wahlström & Widstrand, Stockholm 1999

Kvale S, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur, Lund 1997

Olsson L & Swärd H, *Ungdom som samhällsproblem*, Studentlitteratur, Lund 1994

Olofsson P-O & Sjöström B, *Existens och sociala relationer*, Studentlitteratur, Lund 1993

Nordström C & Thunved A, *Nya sociallagarna*, Norstedts juridik AB, Stockholm 2004

Parsons T, *The social system*, Routledge, London 1991

Cocozza M, Rapport nr26, *Anmälningsplikten som instrument för att identifiera barn som behöver samhällets skydd*, Lindköpings universitet 2003

Olander S, *Brottslighet, Droger och utsatthet för brott bland pojkar och flickor i årskurs nio*, Kristianstad högskola 2005

SOU 2003:92, *Unga utanför*

Bilaga 1, Informationsbrev

Hej.

Vi är två studerande på Sociala omsorgsprogrammet, inriktning socialpedagogik på högskolan i Kristianstad. Vi går sjätte terminen och skall nu skriva en C-uppsats på 10 poäng. Syftet med vår uppsats är att undersöka sociala insatser för ungdomar med riskbeteende. Vårt ämnesval är ett resultat av tidningsartiklar och nyhetsinslag som väckt vår nyfikenhet. Våra praktiktider på en resursskola respektive ungdomsfängelse har fått oss att fundera på vad som sker ungdomsåren 15 –18 då kontrollen minskar och det egna ansvaret ökar. Beskrivningar av ungdomar som återfaller i brott gång på gång för till slut vid myndig ålder dömas till fängelse får oss att fundera på vilka åtgärder som finns att tillgå.

Vi är därför intresserade av att intervjua Er som yrkesutövare om hur Ni arbetar med denna grupp och hur situationen för ungdomar idag ser ut. Vi bifogar en intervjuguide som ger ytterligare information om våra intresseområden för denna studie.

- Beräknad tid för intervjun är en timme.
- Med Ert medgivande kommer intervjun att spelas in på band
- Intervjudeltagandet är helt frivilligt och Ni kan när som helst under intervjun välja att avsluta denna.
- Ni kommer att aidentifieras i studien. Intervjumaterial kommer att behandlas konfidentiellt och förvaras oåtkomligt för obehöriga.
- Insamlat intervjumaterial kommer endast att användas till vår uppsats och kommer efter genomförd studie att förstöras.

Upplever Ni något som oklart, kontakta:

Jan Engfors

Mats Wessberg

Bilaga 2, Intervjuguide

Våra intresseområden/ teman är:

- Er nuvarande profession och arbetsuppgifter?
- Vilken problematik ser Ni hos ungdomar 15-18 år?
- Hur ser Ni på utvecklingen av denna?
- Orsaker till riskbeteende?
- Arbetar Ni förebyggande angående ungdomar, i så fall hur?
- Hur påverkar Socialtjänstlagen ert arbete med ungdomar?
- Hur stor tolerans för ungdomars avvikande beteende har Ni innan det bedöms som en risk?
- Vilka åtgärder använder Ni för att trygga ungdomarnas uppväxt och utveckling?
- Jobbar Ni utifrån någon speciell modell eller åtgärdsprogram?
- Vilka förtjänster och eventuella brister ser Ni i ert arbete med ungdomar?
- Samarbetar Ni med andra myndigheter gällande ungdomar med riskbeteende?
- Hur ser Ni på framtiden och utvecklingen av arbete med ungdomar?

Bilaga 3, Arbetsdelning

Uppsatsen är huvudsakligen resultatet av en gemensam arbetsinsats. Vi har dagligen träffats och arbetat fram de olika delarna. Jan har dock haft huvudansvaret för delarna 2.2, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5 och Mats för 2.3, 2.4, 2.5, 2.6, 2.7, 3.1. Även de individuella delarna har vi diskuterat både innan och efter de skrevs för att senare gemensamt föra in dem i uppsatsen. Resterande delar är framtagna och nerskrivna tillsammans eftersom vi ser detta som en viktig del i gemensamt uppsatsskrivande.